

Fekete-sárga rekviem,

mindent megórló idő ellenében

*Fekete pohárban sárga kankalin.
Sokasodnak a halottaim.
Anyám volt az első sárga kankalin...*

Kányádi Sándor

Ádám Tamás tucatnyi eddig megjelent könyve jelzi, hogy a szerző eddig is szépen futotta be pályáját, folyóiratokban és antológiákban jelentős lírai életmű épült, s épül folyamatosan. A balassagyarmati születésű költő személyes sorsa – akár megannyi pályatársáé Palócföldön vagy a Dunán innen – sohaszámított könnyűnek. A költői mesterséget választani, sőt minden személyest évtizedeken át fölmutatni az olvasóközönségnek, hogy a magunk élete is bírható maradjon, mondják, ez önmagában is művészet. El is futnak a modernkori Jónások már ettől a tehertől. Pedig hol marad akkor az alkotás türelmével (terápiájával) végzett robot, ami aztán végül gyógyítani képes a megsebződéseken? Mert ha valami, az aztán permanens a létben. Elég csupán halottainktól halottainkig hajózni, győzzük csak azon intervallumok adta gyászunkát, amelyeket két szerettünk elvesztése között kell, ha lehet, értelmesen végezniük.

Egy fiú életében az édesanya elsiratásánál aligha létezik férfiasabb föladat. S a kiszolgáltatottság, a magunkra maradottság kétségbeesése valóban a legsutóbb kamaszkori szerelem-érzéseinkhez hasonlatos. Most Ádám Tamás *Így mélyül* című verseskönyve ad hírt arról, hogy ismét egyik pályatársunk számára nagy csönd lett. Ádám Tamás 65 anya-sírató verséből szerkesztette meg könyvét, alcíme szerint: az *Anyám könyvét*.

Ádám Tamás bölcsőhelyén egy hajdanvolt poéta még így beszélhetett élete első asszonyához, szólásért szólíthatta: „Beszélj, anyám! Szavad a szív zenéje, / Szívedből szeretet s élet szakad...” A 21. században Ádám Tamásnak azt a szülői szeretetet, amit anyja a lyukas zsebébe dugott, már kuporgatnia, őriznie, tovább mentenie kell. Miközben az anyai harag bőségét fűzfa kosár foghatta fel csak. (*Anyám*) Ez a tépettebb hang, az idilltől igen messzire esett anya-fiú kapcsolat diszharmonikus megjelenítése is beleszövődik a planctusok artikulációjába. A szeretetnek persze nincsen mértéke, arról azt tudjuk, hogy élettől él. A gyermekkor lyukas zsebei ott kísértének a felnőtt ruházatában is, mintha legbensőbb lelki bugyrok maradtak volna, amelyben a felnőtt indulat megjuhászodik. Az anyai szeretet létezése nélkül ez márpedig aligha lenne lehetséges: „Érzem a Palócföldet, / elhagyott szövetkabát zsebében öklöm / dióvá szugorodik.” (Ez az a hely)

A kötet első és 13. versét idéztem egymás után. A könyv kompozíciójára tán leginkább ezek a távolibb, de mégiscsak

összetartozó, mert félszáz oldal távolából is egymásra, valamint a előre- és visszautalások hálózata teszi vibráló hatásúvá a szövegegészletet. Hadd mondjam el pontosabban. Ádám Tamás számára az édesanya halála utáni idő ugyanolyan mozgalmasan és zsúfoltan, mondhatom a versek alapján, nyugtalanul telik, mint azelőtt. (Vagy: mint soha azelőtt.) Ady Endre költészetében is a halál mindig a maga dinamikájában jelenik meg, sohasem statikus képeken. Koporsó-paripán és autómobilon stb. jár. Ádám Tamásnál is ugyanúgy járnak a gyermekkor felől a vonatok. Ady láttatta magát így, a Gare de l'est-ről egy halottal kivágtat a vasszörnyeteg. Az óvodáskori Ádám Tamás a hokedli körött szökni kész gőzmozdonyt játszik, úgy szuszog (*Szökés*). Majd a következő versében már egy másik életszakaszából érkezik a kép: „*Hátamat gyorsvonatok / horzolták, királylepkék / libbentek sebemre.*” (Fiatalon)

Míg az előbbi idézet a kötet negyedik verséből való, addig a vonat-motívumot tovább szöve, immár a halott édesanya távolodását megjelenítőn a tizenhatodik költemény tartalmazza: „*Végtelen sínek mentén haladsz, / gondjaidtól meghajolnak az / olajos talpfák. Éhes gőzmozdony / csahol, füstje szegénységet takar.*” (Széndarabok)

„A gyermekkor lyukas zsebei ott kísértének a felnőtt ruházatában is, mintha legbensőbb lelki bugyrok maradtak volna.”

Édesanyját hajdanán akár még láthatta is így a tájban, ám a végtelen sínek végképp az időtlen kontinuumot asszociálják. Valamint a városba érkezésekor is – több mint beszédes – a cintermek hidegével fogadja a vasúti végállomás: „*Ködhögő vonattal érkezik a városba, / anyám. Hálóingben vacogó / pályaudvar várja, vékony az / aszfaltra terített orkánkabát...*” (Malomban)

A mozdony dohogását utánzó gyermekkel találkoztunk a könyv elején, nemzedékemnek, bizony, Kurosava (1970-ben készült) filmjéből az a fiúcska is eszébe jut, aki azt játssza, hogy ő villamos. Utánozza a jármű hangját: *Do-des-ka-den, do-des-ka-den...* Ha igazán egy társművészetet kellene rendelnem Ádám Tamás költészetéhez, az csakis a tizedik, a legfiatalabb testvérműzsa, a film lehet. A már idézett strófákban láthattuk, a képeknek morfológiájuk van, úgy funkcionálnak a szövegben egymás után, mint celluloidon a mives áttűnések. A filmszerűség a költészetben valóban alkalmas arra, hogy a képek mozdulatlanságából dinamikus, szüntelen változó jelenetsort teremtsen. S ez a fajta megoldás, nem pusztán optikai trükk, mint a kaleidoszkóp esetében, hanem már tényleg az animá-

lás, az animáció fogalmkörébe tartozó jelenség. Lélekkel (animával) telítődnek a figurák, de még a tárgyak is. Ami eddig Ádám Tamás költészetében szürreálisan elmozduló mozdítás-mozgás volt, az most a legtudatosabban alkalmazott művészi megoldás. Mintha nem csupán rendezője, de operatőre is volna e lírai film-rekviemének. „Már csak a feszes filmvágást / kell megoldani!” (Nagytotál) A dohogó vonat például nála mindent megőrlő malommá változik. Nem csupán az édesanya sütötte kalácsok mennek itt veszendőbe, sőt, egészen át a nem-létbe, de darabos a mondat; a venyigék roppannak; és nem liszt, hanem kórságos lisztharmit szítál; s mintha csontokat őrlőnek; a lavóról zománc pereg, a harangzúgásban vasport szór a rideg szél; s miközben villanydróton fagyott madarak törnek össze az árok szélénél – a költő édesanyjának is szilánkosra török a lába.

A régi fotók megtekintéséhez is mozdítani kell az albumon, a halott-moccanatlan oldalakat forgatni kell. Az élőkre maradt a mozdulat, amely máris kis filmszerű képzetet társít a felvételek örök statikájához. De nem tudjuk magunkat megcsalni, mihelyst a könyvhöz hasonló gyűjteményt becsukjuk, valóban csupán a nagyítások egyfajta egységes sárgája marad velünk. Legtöbbször ezt a sárgulót, sápadó sárgát festi a fekete virágok mellé költeményeibe. A halálnak a színét, amely a népdalból is ismerős mindnyájunknak: „Sárga leszek, mint a halál, / Elrepülök, mint a madár...”

Ádám Tamás kolorizmus is ismeri a zöldet, egy ízben (a *Tavaszi* című költeményében, ami kötetben a 45.), használja is, meglobbant pár bíbor vagy bordó ruhadarabot, a fehér és a róka-vörös színt, ám a sárga és a fekete nála az uralkodó. (A parasztság képzeletvilágában mindkettőnek negatív jelentéseket hordoz a színszimbolikája.) Két csokor, íme, e tónusokból:

SÁRGÁK: „S borzalmasan sárga lesz a nyár.” (Tojások)
 „S egyszer majd a sárguló lapokból / újra nyárfák lesznek...” (Könyv)
 „Cuppogó agyagból / nehezen szakad ki sárguló kezünk.” (Agyag)
 „Kenderig visszafejtem a sárguló / vászontörőlközőket...” (Tiloló)
 „Sárgulnak már a fényképek...” (Fényképalbumot lapozgatván)
 „Csontodon sárga / bőrt ropogtatott az ősz...” (Kései látogatás)

FEKETÉK: „Átéled, hogy visszafordítható az / idő: a salakból fekete gyémántok / lesznek.” (Széndarabok)
 „A tepsiből elillant az olaj, lassan / feketedő darazsak dongnak / hideg sütőben.” (Darazsak dongnak)
 „Apámra ömlő, zavaros / feketeribizli bor. Hordóban / habzó olajos vér.” (Tárlat)
 „Fekete parázsló indulattal / vasalja egyszerűvé napjait. / Fekete kendőjében őrzi hitének / ősz hajszárait.” (Lassított felvétel)
 „Lúdbőrös éj dob / fekete párnákat a mélybe.” (Veremben éjszakázik)
 „...fekete / szegfűk vacognak majd felettünk.” (Fekete szegfűk)
 „Fekete kalapból madár szökik.” (Nagytotál)

Aki így, külön-külön e két szín-regiszter szerint egybeolvassa a citátumokat, úgy érezheti, mintha hirtelenjében csak átörgette volna az ujjai között a könyvet. Természetesen a műnek csak kivonatát, esszenciáját kapja. De már részese a sira-tónak. Annak az egyetlen, folyamatos gyásznak, aminek időszakai mintha egybefolyának, s nem akarnának véget érni a költőben. A könyv iniciáléjában szereplő fűzfa kosártól és a második versben lévő lúdülő kosártól elválaszthatatlan a kötet vége felé, a hatvanegyedik költeményben újra felbuk-

kanó, már komplex kosár-kép. Ádám Tamás látomása szerint az anyai test is egy vérerekből fonódott kosár. (Nota bene: Az újszülött kisgyermeket mózeskosárba teszik.)

„Vörös vesszőkből fontál kosarat, / hogy abban hordozd kínjaid.” (Habzó cseresznyefák).

Meggyőződésem, hogy Ádám Tamás versbéli látvány-logikájával sokan fognak a jövőben foglalkozni, legalábbis tanítanivaló, hogy egy könyv miképpen álljon képek sorozatából oly módon, hogy azok az elsőtől az utolsóig egyidejűleg is hassanak a befogadóra, akár egy nagyméretű táblakép, ikonosztáz. S mindez nem úgy értendő, hogy az egyes költemények nem gonddal megírt opuszok, hanem azok is önálló darabok. Talán a legremekebb köztük a *Pinceajtó* című, ami a könyvnek közepe előtt található. Kőműves Kelemenné balladás alakját idézi bennünk föl a halott édesanya falakban-is-jelenléte: „Fejed fölött ferde vasbeton, talpad / alatt élére állított téglák, erős / habarccsal...”

A rekviem oldalain úgy időszódik a lírai én, hogy a könyv végéig annyira hozzáérik elsiratandó édesanyjához, hogy már éppúgy tud az annak utolsó szerelméről verselni, akár saját kamaszkori első vágyakozásairól. A költő édesanyját elvitte volna magával egy francia katona a hazájába is, ám ő inkább a palóc zsákfalut, s így a majd 1954-ben megszületendő gyermekének apját, Ádám Józsefet választotta a háború után. Ez egy regénybe illő szenzációs szál is lehetne akár, ám nem lesz az, hanem az empátia egyik legszebb-legintimebb megnyilatkozása, aminek a líra – tán egyedül – mindenkor teret is ad. Került így valami Szent József-i az apa alakjának ábrázolásába, ahogy a nászágy fölött a Lélek galambja nem úgy száll le, nem turbékol, hanem akár egy Ady-vers korántsem szelíd madara: köröz.

A kötet címadó versében a fiú illúziótlanul várja a karácsonyt, amelyben az Isten egyformán húzott az anya homlokára és a hófödte földekre barázdát: „Jászol nélkül, omló sírgödörrel.” (Így mélyül)

NÉMETH ISTVÁN PÉTER

Ádám Tamás: *Így mélyül – Anyám könyve, versek; Palócföld Könyvek, Salgótarján, 2018*

